

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGI

ORDU SAYISI

Sayı 82

Yıl VII

Ağustos 1969

ATATÜRK'LE SAMSUN'A ÇIKANLARDAN:

H Ü S R E V G E R E D E

Dr. Fethi Tevetođlu

Tarafsız bir târihçi gözüyle Türk Millî Mücadelesi'nin noksansız târihini yazanların, eserin asıl sâhibi büyük Türk milletinden bu mücadeleye ufak-büyük hizmeti geçmiş her Türk evlâdına, gördüğü millî hizmet ölçüsünde yer ve değer vermeleri hem ilmî bir zarûret, hem de bir kadirbilirlik borcudur.

Türk Millî Mücadelesi'nin başbuğu Atatürk'ün hayâtını inceleyenler, onunla birlikte bu yolda hizmet etmiş Millî Mücadele arkadaşlarını da tam bir tarafsızlık içinde bir bir tanımaya ve tanıtmaya mecburdurlar.

Objektif bir araştırma ve inceleme sonucu bulunabilen belge ve bilgilere dayanılarak kaleme alınmış bu yazı serisinde, Millî Mücadele târihimizin başlangıcındaki bir noktada (Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar) tanıtılacaktır.

Türk târih ve ansiklopedilerinde hayat ve hizmetlerinin noksansız olarak tam gerçeği ile yazılmalarını dilediğimiz Millî Mücadele kahramanlarımızın biyografilerini tesbit, fotoğraflarını te'min hususunda yüksek alâka ve müzaheretlerini esirgemeyen eski ve yeni Genelkurmay Başkanlarımız sayın Org. Cemal Tural ve sayın Org. Memduh Tağmaç'a; M.S.B. Müsteşarı sayın Korg. Zeki İter ve Harb Târihi Dâiresi Başkanı sayın Korgeneral Burhan Ercan'a burada derin şükranlarımızı arz etmek istiyoruz. Ayrıca, bu Millî Mücadele kahramanlarımızın eş, evlâd ve yakınlarından araştırma ve incelememizi tamamlamak hususunda gördüğümüz büyük yardım ve kolaylıklar için de kendilerine minnet borçluyuz.

*
**

Türk Millî Mücadelesi'nin başbuğu ve mihveri olacak Mustafa Kemâl Paşa'nın IX. Ordu Kıt'aları Müfettişliği'ne ta'yîni kararı, Sultan Vahideddin tarafından 30 Nisan 1919'da imzalanmıştır*.

(*) Mustafa Kemâl Paşa (Atatürk)'nin resmî sicilinde bu vazifesi III. Ordu Müfettişliği olarak ve tâyin târihi de 2 Mayıs 1919 diye gösterilmiştir. Kendisine verilen tâlimatnâmede ise (IX. Ordu-yi-Hümâyun Kitaâtı Müfettişliği) kaydı vardır.

Türkler ve Türkiye için son derece acı, karanlık ve tehlikeli olan bu günlerde, İzmir'in işgali fâciasına da rastlayan 15 Mayıs 1919'da (Mülga Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı) Mîr-livâ (Tuğgeneral) Mustafa Kemâl, Yıldız Sarayı'nın ufak bir salonunda Sultan Vahideddin ile görüşmüş ve 16 Mayıs 1919'da, süvarisi İsmail Hakkı (Dursun) Kaptan bulunan, küçük Bandırma Vapurunu ile Samsun'a doğru hareket etmiştir.

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemâl Paşa ile Samsun'a çıkanlar şunlardır:

- 1 — Kurmay Albay Re'fet Bey (General Bele) (3. Kor. K.).
- 2 — Kurmay Albay Manastırlı Kâzım Bey (General K. Dirik) (Müfettişlik Kurmay Bşk.).
- 3 — Doktor Albay İbrahim Tâli Bey (Öngören) (Müfettişlik Sağlık Bşk.).
- 4 — Kurmay Yarbay Mehmed Ârif Bey (Ayıcı) (Kurmay Bşk. Yardımcısı).
- 5 — Kurmay Bnb. Hüsrev Bey (Gerede) (Karargâh Erkân-ı Harbiyesi İstihbârât ve Siyâsiyât Şûbesi Müdürü).
- 6 — Topçu Bnb. Kemâl (Doğan) (Müfettişlik Topçu K.).
- 7 — Doktor Bnb. Refik Bey (Saydam) (Sağlık Bşk. Yardımcısı).
- 8 — Yzb. Cevad Abbas (Gürer) (Müfettişlik Başyâveri).
- 9 — Yzb. Mümtaz (Kurmay mülhakı).
- 10 — Yzb. İsmail Hakkı (Kurmay mülhakı).
- 11 — Yzb. Ali Şevket (Öndersev) (Müfettişlik Emir Subayı).
- 12 — Yzb. Mustafa Vasfi (Süsoy) (Karargâh K.).
- 13 — Üsteğm. Hayâti (Kurmaybaşkanı Emir Subayı ve Müfettişlik Kalem Âmiri).
- 14 — Üsteğm. Ârif Hikmet (Gerçeker) (3. Kor. K. Yâveri).
- 15 — Üsteğm. Abdullah (İâşe Subayı).
- 16 — Teğm. Muzaffer (Kılıç) (Müfettişlik İkinci Yâveri).
- 17 — Birinci sınıf kâtip Fâik (Aybars) (Şifre Kâtibi).
- 18 — Dördüncü sınıf kâtip Memduh (Şifre Kâtibi Yardımcısı).

Mustafa Kemâl Paşa (Atatürk) ile vazifeli olarak Samsun'a çıkıp Millî Mücadele'ye katılan bu onsekiz kahraman askerden bir-ikisinin hâl tercemesi henüz tamamlanamamıştır. Tam ve doğru olarak biyografilerini tesbit edebildiklerimizden birini, Hüsrev (Gerede) Bey'i bu yazımızda takdim ediyoruz:

R. HÜSREV GEREDE (Karaağaç - Edirne, 12 Mart 1886 - İstanbul, 22 Mart 1962), babası Hersekli Rıdvanbeyoğlu âilesinden Ferik (Korgeneral) Ali Paşa, annesi Mâh-i-nûr Hanım'dır.

Hüseyin (Gerede) Erzurum'da (25 Mart 1915—).

Büyükelçilerden Galib Kemâlî Söylemezoğlu'nun kızı Lâmia Hanım'la evlenmiş olan Gerede, yetiştirdiği Faruk ve Selçuk adlı iki oğlundan birincisi yedek subaylığını yaparken atış tâlimlerinde bir bomba kazasına kurban gidince, bu büyük fâciadan artık çalışamayacak şekilde sarsılmıştır. 22 Mart 1962 günü vefat eden Gerede, Edirnekapı Şehidliği'ne gömülmüştür. İstanbul Belediyesi, Gerede'nin hâtırasına hürmet olarak, Teşvikiye'de oturduğu caddeye "Hüsrev Gerede Caddesi" adını koymuştur. Gerede soyadı kendisine, İstiklâl Savaşı sırasındaki Bolu İsyâm'ında Gerede'de gördüğü hizmet sebebiyle bizzat Atatürk tarafından verilmiştir.

1908'de Harb Akademisi'nden kurmay yüzbaşı rütbesiyle me'zun olan Gerede, 1912 yılında Balkan Savaşı'nda VII. Tümen Kurmay Başkanlığı, 1913'te Trakya Tahdîd-i Hudud üyeliği, Atina Askerî Ateşeliği, 1914 - 1917'de Şark Cebhesi Kafkas Ordusu Harekât Şûbe Müdürlüğü, Trabzon'da toplanan Kafkas Sulh Komisyonu üyeliği ve Kâzım Karabekir Kolordusu Kurmay Başkanlığı görevlerini yapmıştır.

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemâl Paşa ile Samsun'a çıkan onsekiz subaydan biri olarak Müfettişlik Erkân-ı Harbiyesinde İstihbârât ve Siyâsiyât Şûbesi Müdürlüğü vazifesini gören Kurmay Binbaşı Hüsrev Bey, Atatürk'ün yanında Havza, Amasya, Erzurum, Sivas ve Ankara'daki bütün Millî Mücadele faaliyetlerinde, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin ve Hey'et-i Temsiliye'nin çalışmalarında yararlı hizmetler görmüş Millî Mücadele mücahidlerimizdendir. İ'tilâf Devletleri'nin silâhla dağıttıkları son Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân'ında Trabzon Meb'usu sıfatıyla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni temsil etmiş bulunan Gerede, burada Mîsâk-ı Millî'nin görüşülmesinde yardımcı olmuş, daha sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi'nin teşriî, icrâî ve askerî mesâisine, yine Trabzon Milletvekili sıfatıyla fedakârca hizmetleriyle katılmıştır. Millî Mücadele yılları içinde Bolu ve çevresi Umumî Müfettişlik ve Kumandanlığı, Ankara Mevki Kumandanlığı görevlerinde de bulunan Gerede, 1924 yılından emekli olduğu 1949 Temmuzuna kadar millet ve memleketine hizmeti kısa sürelerle Urfa ve Sivas Milletvekili olarak Parlâmentoda ve daha çok diplomasi alanında devam ettirmiştir. Gerede, sırasıyla Budapeşte (7 Mayıs 1924 - 29 Ekim 1926), Sofya (30 Ekim 1926 - 9 Ağustos 1930), Tahran (1 Eylül 1930 - 1 Temmuz 1934), Tokyo (22 Aralık 1936 - 19 Haziran 1939), Berlin (5 Eylül 1939 - 27 Temmuz 1942) ve Rio de Janeiro (5 Şubat 1947 - 19 Temmuz 1949) büyük elçiliklerinde değerli hizmetlerde bulunmuştur. 1934 Haziranında İran Şahı Rıza Pehlevî'nin Atatürk'le şahsen tanışmaları Türkiye'yi ziyaretinin, Atatürk'ün telkiniyle hazırlanmasında ve Türk - İran dostluğunun geliştirilmesinde Gerede'nin mühim rolü olmuştur. Sefir-i-kebir Tuğamiral Osman kumandasında

Japonya'ya resmî ziyarette bulunan Türk Askerî Hey'eti'ni taşıyan "Ertuğrul" Firkateyni'nin 16 Eylül 1889'da Kumanona Denizi'nde, Oşima açıklarında (210) (220) Fırtınaları'na yakalanıp batması ve 450 Türk subay ve erinin şahâdetleri hâtırasına Japonlar tarafından yapılmış olan dostluk anıtını Gerede, şehidlerimizin ve Türklüğün şânına yakışır bir hale getirmiş ve Türk - Japon dostluk ve ilişkilerinin çok üstün bir seviyeye ulaşmasını sağlamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ilk devresinde Berlin sefirimiz bulunan Gerede, o zamanlar ortalığa dehşet saçan ve kimseyi dinlemeyen Adolf Hitler'e kendisini sevdirmiş ve saydırmış, üstün şahsiyeti ile Hitler'in Türkiye'ye karşı bilfiil savaşmasını önlemekte müessir olmuştur. Gerede, harb ortasında Berlin'den geri çağrılınca Hitler, ona tâ Büyük Frederik zamanından kalma büyük ve değerli bir çay takımı hediye etmiş ve Gerede'yi kendi hususî vagonu ile sınıra kadar göndertmişti ki bu, hiç kimseye bahşedilmemiş bir iltifattı.

Atatürk başlıklı bir yazısı Türk Tarih Kurumu Belleten (XX, sayı 80, 7kim 1956, s. 565-570)'inde yayımlanmış bulunan Gerede'nin, Japonya ve Almanya hakkında önemli birer kitap yazdığı biliniyorsa* da, bunlar henüz basılmamıştır. Gerede'nin yayımlanmış üç değerli eseri şunlardır: *Türk - Nippon Dostluğunun Sonsuz Hâtırası Ertuğrul* (Türkçe ve Japonca, Tokyo, Haziran 1937); *Siyâsî Hâtıralarım I. İran* (Ağustos 1930-Haziran 1934) (İstanbul 1952); *Mübârek Ertuğrul Şehidlerimiz ve Muh-teşem Anıtları* (Deniz Komutanlığı Dergisi ilâvesi) (İstanbul 1956).

Gerede, (20. Asır) dergisinde - Sayı: 66, 12 Kasım 1953 - yayımlanmış Atatürk ve Millî Mücadele hâtıraları ile ilgili bir yazıda, şunları nakletmektedir:

"Birinci Dünya Harbi sonunda, yâni Mütareke esnasında Kafkas Cebhesi'nde Kâzım Karabekir'in Erkân-ı Harbiye Reisi iken, tedavi için me'zunen İstanbul'a gelmişdim. Bir gün, Mustafa Kemâl Paşa'nın beni görmek istediğini söylediler. Üçüncü Ordu Müfettişliği ile Şarka gideceğini duymuşdum. Fakat o âna kadar kendisini tanımıyordum. Mütareke günlerinin İstanbul'unda, sivil gezmekten başka çre yoktu. Fakat Mustafa Kemâl Paşa'nın dâvetine icabet ederken üniformamı giydim. Şişli'deki — şimdi Atatürk Müzesi olan — evine gittim.

O da beni ilk def'a görüyordu. Buna rağmen mûnîs bakışları karşısında hiç yabancılık hissetmedim, emirlerini sordum. Müfettişliğe tâyin edilmiş olduğunu söyleyerek:

(*) General Pertev Demirhan'ın Gerede'nin vefatı üzerine yazdığı makalede de bu eserler anılmaktadır.

(Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar)'dan: Kurmay Bnb. Hüsrev Gerede.

— Sizi erkân-ı harbiyeme almak isterim.. dedi.

Derhal muvafakat ederek, düşman işgali altındaki İstanbul'da, ancak kendilerini ziyâret için üniformamı giydiğimi söyledim.

— Şimdi, neyle meşgulsun? diye sordu. Cevab verdim:

— Millî sâhada, vatandaşlarımızı ikaz etmek üzere arkadaşlarımla çalışıyorum. Aynı zamanda (Memleket) gazetesine nâm-ı müstearla yine vatanî ve millî mevzularda yazılar yazıyorum...

Dedi ki:

— Düşman süngüsü altında millî birlik olamaz. Ancak hür vatan topraklarında hamîyyetli, fedâkâr arkadaşlar elele vererek memleketin istiklâlî ve milletin hürriyeti için çalışabilirler. Ben de zâten onun için gidiyorum.

O anda İstanbul'a çöken kâbusdan sıyrılmış gibi ruhumun bir ümid ışığıyla birdenbire aydınlanmış olduğunu hissettim.

— Yarından itibaren emrinizdeyim Paşam!.. dedim ve târif edilmez bir heyecanla evime giderek çantamı hazırlamağa başladım."

Hüsrev Gerede, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ne Eylül 1943'de verdiği 13.1.37 (1921) tarihli "Bolu İsyâmı ve Harekâtı" hakkındaki notlarında ise şu bilgileri vermektedir:

"30 Nisan 1919'da 9 uncu Ordu Müfettişi tâyin olunan Mustafa Kemâl Paşa ile İstanbul'da bugünkü Halaskârgazi Caddesinde o zaman kira ile oturduğu ufak evdeki mülâkatımı müteakip 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan hareketle Kurtuluş Savaşının ve İnkılâbımızın başlangıcı olan 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basan Büyük Kumandan'ın karargâhında Matbuat ve Propaganda ve Siyasî İşler Bürosu Şefliği vazifesi ile bu mübarek ayağın izi üzerinde yürüyerek sırasıyla Havza'da (İzmir Şehidlerimizin Ruhuna) (30 Mayıs 1919) ve Amasya'daki (20 Haziran 1919) mevlûd ve mitingler, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti teşekkülü, Erzurum Millî Kongresi (23 Temmuz 1919), Erzurum Millî Kongresi Hey'et-i Temsiliyesi'ni içine alan Sivas Millî Umumî Kongresi (4 Eylül 1919), Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşekkülü, Umum Heyet-i Temsiliye ile Sivas'dan Ankara'ya (27 Aralık 1919) gelerek dünyanın üç ülkesinde, üç kıt'asında zafer takları kuran şanlı, kuvvetli, necip ırkımızın medeniyete hizmetini, Asya kadar eski tarihten çıkaran, güzel dilimizi yabancılıktan sıyrarak yazımıza güçlükten kurtaran bugünkü varlığımızı kendisine borçlu olduğumuz bu büyük dâhînin yanında çalışmak tarihî tâlî'ine mazhar olmuş ve 14 Ocak 1920'de milletin tazyiki ile açtırılan fakat düşman süngüleri altında toplanmak mecburiyetinde kalan son İstanbul Osmanlı Meclis-i Meb'usânî'na Anadolu'dan Trabzon Meb'usu olarak Heyet-i Temsiliye'nin tevdi' eyledi-

Ėi Sivas Kongresi'nin tesbit eylemiş olduğu Mîsâk-ı Millî'yi hâmilen gönderilmiş, esâsen 13 Kasım 1918'denberi düşman donanmalarının topları altındaki İstanbul'un İ'tilâf Devletleri tarafından tamâmen askerî işgal altına alınarak nihayet medenî târihin lânetle yâdedeceği elim siyasî bir fâcia teşkil eden Osmanlı Meclis-i Meb'usanı'nın İngilizler tarafından askerle basılarak dağıtılması ve ele geçirdikleri vatanperver arkadaşlarımızı tevkif ve Malta'ya sürmeleri (16 Mart 1920) üzerine Anadolı'ya geçmeğe muvaffak olarak 19 Mart 1920'de toplanmaya dâvet olunan Birinci Büyük Millet Meclisi'ne aynı sıfatla iltihak etmiştim. Meclisin açılma günü (20 Nisan 1920) Bolu ve havâlisi müfettiş ve kumandanı olarak gönderildiğim Gerede'de arkadaşlarım Bolu Meb'usları Dr. Fuat Umay ve İlyaszâde Şükrü ve Rize Meb'usu Genç Osman Beylerle âsilerin pususuna düşerek bir müddet Gerede ve Düzce'de zindanda ve hapis hanede kalmış, nihâyet kurtularak Ankara'ya avdetle meb'uslukla berâber Ankara Kumandanlığı vazifesini yapmışım."